

Eettiset myytit tieteessä

Dominique Lecourt, *Prometheus, Faust ja Frankenstein-tieteen etiikka ja sen myyttiset kuvat*. Suomentanut Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki 2002. 160 s.

Dominique Lecourt on ranskalainen filosofi, jonka esseen lähtökohtana on luento ”pahoinvoinnista, jota tieteiden ja teknologian kehitys on aiheuttanut aikamme kulttuurille.” (s. 8). Lecourtin teoksen lähtökohta ja otsikko näyttävät lupaavilta. Tieteen etiikan pohtiminen otsikossa lueteltujen myyttisten hahmojen kautta voisi tuoda aiheesta käytyyn keskusteluun uutta mielenkiintoa. Esimerkiksi suomenkieliset tieteen etiikkaa käsittelevät kirjathan ovat yleensä olleet laajoja artikkelikokoelmia, joissa eri alojen asiantuntijat listaavat eettisiä periaatteita kuin liukuhihnalta. Hyvistä tarkoituksista huolimatta lukijalle jää hieman sekava olo. Ongelmat lienevät samanlaisia myös muiden ammatti-etiikkojen kohdalla. Eettisiä sääntökokoelmia on helppo laatia, pitävien perustelujen löytäminen on vaikeampaa. Ehkäpä näiden tunnettujen ja usein tieteesen liitettyjen myyttien analyysi toisi keskusteluun uutta syvyyttä.

Äkkiä kuitenkin selviää, että Lecourtin kirjan pääpaino ei kuitenkaan ole missään konkreettisessa tieteen etiikkaan liittyvässä ongelmassa. Siinä käsitellään tieteen etiikkaa loppujen lopuksi aika viitteellisesti, hyvin yleisellä tasolla. Esseen pääosan muodostaa Lecourtin oppinut esitys otsikoissa mainittujen myyttien historiallisista vaiheista. Hän käy tarkasti läpi historiallisia lähteitä ja osoittaa, miten myytit ja niille annetut tulkinnat ovat muuttuneet historian aikana. Jokainen aikakausi on tulkinnut klassisia myyttejä omasta näkökulmastaan.

Myytit hankaluuksissa

Prometheuksen, Faustin ja Frankensteinin myyteissä on paljon yhteistä ainesta. Jokaisessa niistä ihminen haastaa jollain tavoin Jumalan tai luonnon asettaman

järjestyksen ja joutuu hankaluuksiin. Antiikin Prometheus varasti tulen jumalilta ihmiskunnan käyttöön ja kärsi siitä hyvästä julman rangaistuksen. Keskiaikainen Faust tavoitteli kuuta taivaalta ja teki sopimuksen Paholaisen kanssa tunnetuin seurauksin. Uuden ajan tohtori Frankenstein asettui itse Jumalan asemaan ja loi murheelliseksi tapaukseksi osoittautuvan hirviön, joka lopulta vainoa omaa luojaansa. Lecourt johdattelee lukijan näiden myyttien erilaisiin muunnelmiin. On kiehtovaa lukea, miten nämä tarinat ovat eläneet ja muuttuneet vuosisatojen kuluessa.

Teoksen lopussa Lecourt palaa lyhyesti myyttien herättämään filosofiseen tematiikkaan. Tässä kohdassa teksti muuttuu huomattavasti hankalammaksi, aforistisemmaksi. Tekijä pohdiskelee pahua ja ihmisen osaa maailmassa. Ihminen on kokemuksensa kautta sidottu tiettyyn järjestykseen, elämän ja kuoleman kiertokulkuun. Hän yrittää eettisen pohdiskelun avulla ratkaista kokemusmaailman arvoituksia asettamalla eräänlaisen arvioinnin mittapuun. Radikaali paha on tämän mittapuun alkukohta, johon vertaamalla kokemusmaailman rajoja ja tekojen eettistä arvoa voidaan arvioida. Tällaista eettistä pohdiskelua ei välttämättä tavoiteta järjen ja rationaalisen päättelyn avulla, vaan kysymys on jostain vaikeasti määriteltävissä tai artikuloitavissa olevasta asiasta. Myyttien merkitys on Lecourtin mukaan juuri tässä. Ne ikään kuin auttavat pukemaan sanoiksi ihmisen mielikuvituksen kautta tavoitettavissa olevat ideat radikaalista pahasta ja ihmisen paikasta maailmassa. Ilman Prometheusta, Faustia ja Frankensteinia emme tietäisi niin hyvin ihmisenä olemisen rajoja ja näiden rajojen ylittämistä aiheuttavia vaaroja.

Tässä kohtaa Lecourt kommentoi lyhyesti nykytieteesen liittyviä käsityksiä rajojen ylittämistä. Moderni biotiede asettaa monella tapaa uusiksi ihmisen kokemusmaailmaa jäsentävät rajat. Tätä kaikkea ei rationalistinen ajattelu kykene tavoittamaan. Tarvitaan myös inhimillisen mielikuvituksen ponnasta. Vanhat myytit kykenivät toimimaan tietyissä historiallisissa tilanteissa. Synnyttääkö nykyinen biotiede uuden asetelman, uuden käsityksen radikaalista pahasta? Näyttäisi siltä, että myyttien aika ei ole ohi.

Tieteen historian oikopolut?

Lecourt käsittelee ohimennen myös tieteen historian vääristymiä. Perinteisesti tieteen historia on kirjoitettu rationalistisesta näkökulmasta. Esimerkiksi alkemian osuus Isaac Newtonin ajattelussa on haluttu unohtaa kokonaan. Tieteellistä tutkimusta ei kuitenkaan voida jakaa tällä tavoin rationaaliseen ja irrationaaliseen komponenttiin. Tutkimusprosessiin kuuluvat sekä järki että luova, rajoittamaton mielikuvitus. Lecourt on oikeilla jäljillä, vaikka itse en tulkitisi vastakkainasettelua näin jyrkästi. Tekijän käsitys rationalismista tieteessä jää niin ohueksi, että tuskin kukaan on käytännössä tällaista näkemystä kannattanut. Lisäksi uudempi tieteen tutkimus ja –historia on jo oleellisesti rikastanut kuvaa tutkimusprosessin luonteesta. Kyllä Newtonin alkemistiset harrastukset mainitaan ja käsitellään uudemmassa tieteen historiassa.

Kaiken kaikkiaan Lecourtin essee on kaksijakoinen. Oppinut kuvaus myyttien vaiheista tarjoaa nautinnollisen kulttuurihistoriallisen lukuhetken. Filosofinen osuus tarjoaa mielenkiintoisia ajattelun eväitä, jos siihen jaksaa syventyä. En kuitenkaan usko, että se varsinaista tieteen etiikkaa koskevaa keskustelua vie paljoakaan eteenpäin. Näyttäisi siltä, että Lecourt ei aivan kykene lunastamaan niitä tavoitteita, joita hänellä ainakin otsikon perusteella näyttäisi olevan. Teoksen eri osat ovat itsessään mielenkiintoisia ja suosittelavia, mutta mitään vahvaa yhteyttä myyttien ja tieteen etiikan ongelmien välille ei synny. Mainittakoon vielä lopuksi, että teoksen suomennos on erinomaista työtä.

Mika Kiikeri